

POLITIČNI TOKOVI V OSVOBODILNI FRONTI
V PRVEM LETU NJENEGA RAZVOJA

V Zgodovinskem časopisu letnik V, leto 1951, št. 1—4, je France Škerl priobčil razpravo z gornjim naslovom. Na strani 52 te razprave ugotavlja avtor, da sta Edvard Kardelj in Boris Kidrič potrdila, da je začetna oblika povezave skupin v Osvobodilni fronti bila koalicijska, da pa »na žalost ni nobeden od njiju razvil vsebine pojma koalicije oziroma ni povedal, ali ga pojmuje popolnoma v starem, predvojnem smislu, ali in v čem ga morda zožuje«.

Prvo, kar naj ugotovim, je, da je gornji članek, čeprav ima Zgodovinski časopis, v katerem je izšel, isto letnico kakor Ponatis Slovenskega poročevalca, mlajšega datuma, ker je Zgodovinski časopis izšel v drugi polovici 1952. leta, medtem ko je Ponatis Slovenskega poročevalca izšel že konec aprila 1951. Ta ugotovitev se mi zdi zelo važna zaradi tega, ker Škerl niti v uvodu k Ponatisu (stran 9—19) niti v opombah (stran 211—346) nikjer ne postavlja vprašanja koalicije tako, kakor v poznejšem članku, niti ne vprašuje po točnejši definiciji organizacijske oblike Osvobodilne fronte.

Če je Škerl dobil od skoraj sto ljudi, ki jih deloma sam navaja v Ponatisu Slovenskega poročevalca, podatke za 277 opomb in če je za razpravo »Politični tokovi...« lahko dobil pojasnila za vsa druga vprašanja in probleme, ki so mu bili nejasni pri pripravljanju Ponatisa Slovenskega poročevalca in pri pisanju te razprave, bi gotovo koga našel, ki bi mu pomagal razčistiti tudi vprašanje koalicije v OF. Škerl bi to gotovo tudi storil, če bi si hotel o tem vprašanju priti na jasno. Zvedel bi namreč, da se je Partija nenehno borila ne za koalicijsko obliko Slovenskega ljudskega gibanja, temveč za enotno, to je tako, ki bi imelo svoje posebne trdne organizacije od najvišjih do najnižjih in skupen, za vse pripadnike obvezen program. To se je Partiji tudi posrečilo, res da le deloma. Škerl si je, kakor izgleda, nadel predvsem nalogo, prikazati to, v čemer Partija ni uspela, prikazati torej skuša elemente, ki so ljudsko gibanje slabili, ne pa tistih, ki so ga krepili in združevali.

To so pred njim skušali že drugi, toda veliko manj trdovratno in manj slabonamerno. Naj mi prizadeti tovariši, posebno pa mr. ph. Fedor Gradišnik iz Celja, oprostijo, da jih po štirinajstih letih zopet mešam v diskusijo o Slovenskem ljudskem gibanju. Nisem sicer popolnoma prepričan, da bo odgovor, ki ga je napisal Izvršni odbor Zveze delovnega ljudstva Slovenije, za katerim je stal v celoti Centralni komite KPS, katerega člana sta bila tudi Kardelj in Kidrič, novembra 1959 v brošuri »V obrambo demokratičnih svoboščin« (izdajatelj inž. Rado Iršič) zadovoljil tudi Škerla, toda s tem bo postala nevzdržna Škerlova trditev, da »na žalost ni nobeden od njiju (Kardelj in Kidrič, — op. K. I.) razvil vsebine pojma koalicije oziroma ni povedal, ali ga pojmuje popolnoma v starem, predvojnem smislu, ali in v čem ga morda zožuje«. Brošuro, kot mi je dobro znano, je napisal tovariš Edvard Kardelj.

Brošura podaja (v drugem poglavju str. 10—12) politično situacijo po volitvah 11. decembra 1958, ko je Partija sprevidela, »da razcepljenost demo-

kratičnih sil koristi le reakciji, JRZ in JNS« (str. 10). To so sprevidele tudi kmečke množice, »pri delu na terenu se je pokazalo, da vidijo kmetje rešitev le v trdni zvezi z delavci, da obsojajo eksekutiv SKS« (prav tam). SKS — Slovenska kmečka stranka, ki so jo vodili dr. Lončar, dr. Vavpetič, dr. Viktor Maček, je hotela iti svojo pot; »Dr. Lončar je v imenu svoje skupine združitve odklonil... in prediagal, naj se posebej organizira kmetiska stranka in posebej organizirana delavska stranka koalirata v kmetско delavsko zvezo« (prav tam). Tem se je pridružil s svojo izjavo v »Večerniku« dne 18. novembra 1959 tudi Gradišnik.

Vsem tem odgovarja v brošuri Izvršni odbor Zveze delovnega ljudstva Slovenije, katere iniciator je bila Partija, ki je dobro vedela, da ima za seboj ne le delavske množice, pač pa tudi vedno več kmetov in je jasno precizirala svoje stališče glede koalicije. Ker je to važno tudi za razumevanje OF, ga zato tu dobesedno ponatiskujemo (glej brošuro, poglavje III, stran 12—15).

»ZDLS ni niti navadna politična stranka, niti navadna koalicija strank

1. ZDLS ni stranka, ker kot enota šele nastaja. Nastaja po združitvi raznih političnih skupin kmečkega in delavskega gibanja. Ne vemo še, katere organizacije teh skupin bodo prišle v Zvezo v celoti, katere le deloma. Ne vemo še, v koliki meri se bodo te skupine in organizacije zlele druga v drugo. Dokončno bo določil značaj, organizacijske oblike in program ZDLS šele bodoči kongres Zveze, ki se pripravlja. Tudi ta ne »dokončno« v tem smislu, da ne bi bil mogoč po kongresu več noben razvoj v večjo enotnost Zveze ali v večjo samostojnost posameznih skupin. Že danes je jasno, da ne bo nihče silil posameznih skupin, da se odrečejo svojim ideološkim in organizacijskim tradicijam.

2. ZDLS ni stranka, ker povezuje za skupno borbo razne sloje delovnega ljudstva: kmete, kmetске delavce, industrijske in obrtniške delavce, obrtnike, izobražence, vse, ki žive od lastnega dela, ne da bi katerikoli sloj omejevala v njegovih posebnih pogledih na filozofske, verske, kulturne, gospodarske, socialne in politične probleme, ne da bi enemu sloju vsiljevala nazore drugega sloja.

3. ZDLS ni stranka, ker bo organizirana tako, da bodo o vseh kmetških stvareh odločali kmetje sami, o vseh delavskih stvareh delavci sami in o vseh obrtniških stvareh obrtniki sami. Zato se bodo v glavnem odboru organizirali kmečki, delavski in obrtniški pododbori in prav taki pododbori — po potrebi — tudi v okrajnih in občinskih odborih. Vsi sloji pa se bodo v njih zahtevah medsebojno podpirali, v skupnih političnih vprašanjih pa podrejali skupnemu vodstvu glavnega odbora, v katerem so zastopniki vseh delovnih slojev.

4. ZDLS ni stranka v navadnem pomenu besede tudi zato, ker združuje za skupno borbo za določene skupne zahteve in cilje ljudi različnih svetovnih nazorov in političnih prepričanj. V ZDLS spadajo tako svobodomisleci kot verni katoličani, tako marxisti kot krščanski socialisti, tako pristaši raznih kmetških ideologij kot pristaši raznih delavskih ideologij itd.

ZDLS pa tudi ni in noče postati navadna koalicija strank

Le predstavljajte si, da bi se podali »na teren«, n. pr. v ljubljansko okolico, organizatorji SKS, organizatorji mladokmetijcev, organizatorji KDG — morda še posebej organizatorji bivše SLS in morda še posebej krščanskih socialistov itd. in bi skušali organizirati vsak svojo stranko, vsak svoj politično-strankarski aparat. Ljudje bi se jim smejali, če bi jim ti organizatorji še toliko dopovedovali, da bodo napravili »voditelji« teh strank v Ljubljani nek skupen »paritetni odbor«, ki bo »koordiniral« delo teh strank in »vodil politiko celotne slovenske demokracije«. Ljudje bi se smejali in jezili, sadove take »modre politike« pa bi žela reakcija — JRZ in JNS — kakor jih je žela doslej.

Če hočemo proti organizirani reakciji, z dvema zakoreninjenima političnima organizacijama, ki se danes imenujeta JRZ in JNS, okoli katerih je nanizana cela vrsta od njiju odvisnih kulturnih in gospodarskih organizacij, če hočemo proti tej sili postaviti enakovredno silo, enakovrednega nasprotnika, moramo vse že obstoječe in nastajajoče organizacijske drobce kmečkega gibanja združiti v organizacijsko enoto. Kljub silni moči reakcije to delo ne bo jalovo, kajti borba za demokracijo, za napredek, za zboljšanje položaja delovnega ljudstva ustreza osnovnemu razpoloženju in živim težnjam množice delovnega ljudstva, dočim se reakcionarne sile vzdržujejo le s pomočjo tradicionalnih organizacij, z demagogijo in nasiljem.

ZDLS je taka organizacijska enota, v katero so se povezale razne politične skupine kmečkega in delavskega gibanja. Povezale so se v enoto prav zato, da bodo z združenimi močmi dvignili iz množice delovnega ljudstva najzavednejše, najsposobnejše in najbolj poštene delavce, kmete, obrtnike in izobražence — moške in ženske —, ki so se doslej prištevali k eni ali drugi teh skupin ali pa k nobeni, da bodo z njihovo pomočjo ustvarili nov enoten in zdrav politično-organizacijski aparat Zveze delovnega ljudstva Slovenije. ZDLS ne bo uničila organizacijskih in ideoloških tradicij dosedanjih skupin, marveč jih bo le združila, pomnožila in prenovila.

Zato ZDLS ni niti navadna politična stranka, niti navadna koalicija strank, marveč v pravem pomenu besede Zveza. Zveza vseh delovnih slojev Slovenije in združitvev vseh organizacijskih kali, ki so doslej pognale v okviru kmečkega in delavskega gibanja, v politično organizacijo, ki bo z neštetimi vezmi vezala v borbi vse delovno ljudstvo Slovenije.

Zanesljiv porok, da bo ta Zveza trajna in da bo ZDLS vedno vodila delovno ljudstvo v pravo smer, korist delavcev, kmetov, obrtnikov in izobražencev, v korist vsega delovnega ljudstva Slovenije, zanesljiv porok za to je spoznanje, ki je prodrlo in ki vedno globlje prodira v množice delovnega ljudstva mesta in vasi, spoznanje, da so osnovne zahteve: borba za mir, za enakopravnost Slovenije, za svobodo tiska, združevanja, shodov itd., borba za najširšo demokracijo, to je za kontrolo ljudstva nad vsem javnim življenjem, za pravico, da ljudstvo samo odloča o svojih zadevah, spoznanje, da so ti osnovni cilji in zahteve vsemu delovnemu ljudstvu skupni. In spoznanje, da ima vsak delovni sloj korist od tega,

če podpre tudi druge delovne sloje v njihovi borbi za posebne zahteve teh slojev.

To spoznanje, ta resnica je temelj, na katerem je zgrajena trdna zveza delovnega ljudstva Slovenije.«

Tako so pojmovali organizacijsko strukturo ZDLS kot predhodnika Osvobodilne fronte novembra leta 1959 tovariši, ki so 27. aprila 1941 sklicali sestanek za ustanovitev Protiimperialistične fronte.

Vprašamo se, kaj se je v tem razdobju (od novembra 1959 do 27. aprila leta 1941) dogodilo važnega v okviru Slovenskega ljudskega gibanja. France Škerl opisuje dogodke takole:

»Po sporazumu med Cvetkovičem in Mačkom se je v Sloveniji nadaljevalo zbiranje demokratičnih elementov. Vloga »Ljudske fronte« je prevzelo »Društvo prijateljev Sovjetske zveze«, ki je nastalo po vzpostavitvi diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo. Društvo je postalo revija protifašističnih sil. V Sloveniji so bile vanj vključene predvsem one skupine, ki so bile kasneje označevane kot temeljne skupine Osvobodilne fronte. Razen njih so bili vključeni še nekateri elementi, ki so kasneje prestopili na mihajlovičevske pozicije, n. pr. nago-detovci. Zaradi povezave kasnejših temeljnih skupin Osvobodilne fronte je Društvo prijateljev Sovjetske zveze bilo pravzaprav predhodnik Osvobodilne fronte. Poleg Komunistične partije kot iniciatorke so v društvu sodelovali: krščanskosocialistična skupina, demokratično krilo Sokola in napredni kulturni delavci. Skupine pa niso zagovarjale samo demokratičnih principov v politiki, temveč so se približale Komunistični partiji tudi v gledanju na družbeni proces, katerega vodstvo naj bi prevzel delavski razred. V tem pa je bila ravno najmočnejša moč za trajnost medsebojne povezave. Do te povezave je vsaka od skupin prehodila svojo pot, preden je vstopila v novo skupnost, ki se je po razredni bazi razlikovala od vseh dotedanjih tradicionalnih političnih tokov v Sloveniji.

Med skupinami, ki so se povezale s Komunistično partijo, je bila skupina krščanskih socialistov močno razrednega značaja. V njenem notranjem razvoju so bili odločilni sestanki v Laškem, v pozni pomladi 1940, na katerih so si postavili za cilj brezrazredno družbo, do katere je mogoče priti po socialni revoluciji in diktaturi proletariata. Kmalu nato je po želji KS prišlo do tesnejših stikov s Partijo in nato do sodelovanja v »Društvu prijateljev Sovjetske zveze«.

Skupina demokratičnega krila v Sokolu za razliko od prejšnjih v svojem bistvu ni bila razrednega značaja, temveč prvenstveno demokratično-opozicijska skupina, ki je nasprotovala šestojanuarski diktaturi in uvajanju fašističnih metod v državi v letih pred vojno, vendar procesom, ki so bili naperjeni zoper dotedanjo razredno družbo, ni nasprotovala. Njeni člani so kasneje posamič vedno bolj sprejemali partijsko pojmovanje družbenega procesa.

Za tretjo skupino, to je skupino kulturnih delavcev, ki politično ni bila samostojno organizirana, je bilo važno predvsem marksistično stališče v reševanju narodnega vprašanja, ki ga je oni del, ki se je kasneje vključil v narodnoosvobodilno fronto, sprejel za svojega. Po tem stališču

se je ta del približal Partiji, medtem ko se je n. pr. Furlanov krog, ki je ostal na meščanskih pozicijah, oddaljeval.«

Tako je zapisal Škerl. Pri tem je zagrešil zelo bistveno napako, namreč, da je vlogo Zveze delovnega ljudstva Slovenije (ZDLS), ki je v celotnem svojem sestavku nikjer ne omenja, prenesel na »Društvo prijateljev Sovjetske zveze«, za katero vemo, da je nastalo v okrilju ZDLS šele v drugi polovici leta 1940. Tako je iz ljudskega gibanja izključil vse tiste množice, ki so bile že trdno vključene v Zvezi delovnega ljudstva, ki ni bila, kakor vemo iz citata iz brošure »V obrambo demokratičnih svoboščin«, ne navadna stranka z enotno politično ideologijo, pa tudi ne koalicija več strank, marveč trdna zveza kmetov, delavcev in vsega delovnega ljudstva.

Zveza DLS je imela v Sloveniji 21 okrajnih organizacij. Ljubljanska je bila le ena od teh in ta se je v drugi polovici leta 1940 vsa posvetila organizaciji Društva prijateljev Sovjetske zveze in pri tem popolnoma uspela. Posrečilo se ji je vključiti v društvo dve skupini, ki sta stali izven Zveze DLS, to je krščanskosocialistično skupino in demokratično krilo Sokola, dočim je skupina kulturnih delavcev bila v ljudsko gibanje vključena že od leta 1935, povezana s Partijo pa je bila že prej.

Okrajne organizacije ZDLS so ostale samostojne vse do ustanovitve OF, ko so se vključile v njo. Pred tem pa so pomagale pri podpisni akciji Društva prijateljev Sovjetske zveze. Društvo prijateljev Sovjetske zveze pa izven Ljubljane ni imelo svojih organizacij. S tem, da postavlja Škerl Društvo prijateljev Sovjetske zveze za predhodnika OF, zožuje njeno osnovo, čeprav je v Društvu prijateljev Sovjetske zveze v sami Ljubljani bilo vključenih več skupin kakor v ZDLS.

Pri pogajanjih z vrhovi nekaterih zavezniških skupin je Partija leta 1939, ko je formirala ZDLS, naletela na iste težave, na katere je naletela 1935, ko je formirala Slovensko ljudsko fronto. Toda štiriletne izkušnje z zavezniki so Partijo utrdile v prepričanju, da vsi njeni napori v vključevanju zavezniških množic v slovensko ljudsko gibanje niso bili zaman. Tudi zunanje-politični položaj je bil leta 1939 tak, da je zahteval koncentracijo vseh antifašističnih, svobodoljubnih in patriotičnih sil proti agresiji notranjega in zunanjega fašizma. Partija je torej morala storiti vse, da ne odbije nikogar, ki je resnično proti fašizmu. Vedela pa je seveda oceniti, katere skupine so množične in zato važne in katere imajo samo vidne vrhove brez opore v množicah.

V razdobju od leta 1935 do 1939 je slovensko ljudsko gibanje že popolnoma asimiliralo bojavnike, posamezne socialistične organizacije tako imenovane Bernotove skupine, skupino dr. Vekoslava Kukovca in socialistično delavsko organizacijo, ki jo je v Studencih pri Mariboru vodil Rudolf Golouh. Na najboljši poti, da se zlijejo v slovensko ljudsko gibanje, so bile tudi mnoge organizacije Zveze kmečkih fantov in deklet, posebno v Beli Krajini, na Notranjskem pa tudi drugod. To so bile organizacije z bogato tradicijo, ki je segala nazaj v leto 1924. Pobudo za njihovo ustanovitev je dalo vodstvo Samostojne kmečke stranke z Ivanom Pucljem na čelu, toda od vsega začetka so v njih delali tudi člani Zveze komunistične mladine Jugoslavije in mlajši člani Partije. Njihova naloga ni bila napraviti iz teh društev skojevske organizacije, ker bi bilo to zoževanje, temveč je bila njihova naloga utreti v ta

društva, ki jih je uradno vodstvo pripravilo predvsem za gruntarsko mladino, to je mladino bogatih kmetov, pot tudi kočarski in viničarski mladini, tako da bi v njej bila združena vsa podeželska mladina. Z vztrajnim in podrobnim delom znotraj društev in s teoretično pomočjo revije »Mladina«, pri kateri so prav tako sodelovali člani ZKMJ in člani Partije, so postajala ta društva bolj množična in bolj progresivna in je zaradi tega režim mnoga tudi prepovedal.

Še pred izidom brošure »V obrambo demokratičnih svoboščin« je Partija predstavnikom Društev kmečkih fantov in deklet jasno povedala, da ljudskega gibanja ne bo formirala kot koalicije, temveč da bo ZDLS enotno gibanje vseh protifašističnih in protirežimskih skupin in posameznikov. Po tej obrazložitvi le-ti niso zahtevali paritete v vodstvu ZDLS, čeprav bi bili najbolj upravičeni, saj ni bilo v Sloveniji predela, kjer ne bi bilo njihove organizacije. S tem nikakor ne trdim, da z Zvezo kmečkih fantov in deklet ni bilo težav, ko pa vemo, da so bili v njenem vodstvu tudi ljudje z gruntarsko mentaliteto, ki so bili proti vsakemu sodelovanju s Partijo, toda nad temi je prevladoval vpliv tistih, ki so bili za sodelovanje v ljudskem gibanju pod vodstvom Partije. Ti pa vprašanja paritete niso postavljali, ker so mnogi od njih celo sami bili člani Partije in obenem najbolj delavni funkcionarji Zveze kmečkih fantov in deklet.

Pred vojno Partija svojih pozicij v zavezniških skupinah pa tudi ne v slovenskem ljudskem gibanju ni smela odkrivati, ker bi tako protiljudskemu režimu olajšala izvedbo napada. Toda v perspektivi, da bo slej ko prej prišlo do končnega obračuna, je nenehno forsirala javne množične akcije. Novembra 1939 pa je celo odločila, da naj izide oklic »Vsemu delovnemu ljudstvu Slovenije« s podpisi vseh tistih, ki so sodelovali v diskusiji o njem in pristali na priobčitev svojih imen. »Slovenec« št. 269 a, z dne 23. novembra 1939, je v članku »Političen nastop komunistov v Sloveniji« na oklic takole reagiral: »Po dvajsetih letih, kar je komunistično gibanje bilo obsojeno na podzemlje, pa so njegovi voditelji sedaj naenkrat postali mnenja, da je prišel čas, ko se zopet lahko pojavijo pri belem dnevu. Mislijo namreč, da je sedanja notranja preureditev države na narodne samouprave primeren trenutek, ko lahko javno nastopijo — seveda še ne pod svojim praviim imenom in tudi ne s svojimi praviimi cilji. Te dni so izdali podpisan razglas, v katerem so svojo komunistično stranko prikrili pod ime ‚Zveze delovnega ljudstva‘...« Že pred izidom tega uvodnika v »Slovencu« je začela oblast zapirati podpisnike oklica. ZDLS je nadaljevala s svojim političnim delom ne glede na teror s strani oblasti. Pregarjanja pa so zavzela tolikšen obseg, da Zveza ni mogla sklicati svojega kongresa, ki naj bi v smislu izvajanj v brošuri »V obrambo demokratičnih svoboščin« dokončno odločil o tem, da ZDLS ne bo nobena koalicija, temveč enotno ljudsko gibanje. Z uredbo o koncentracijskih taboriščih, v katera je upravna oblast lahko brez sodne odločbe poslala, kogar je hotela, je bilo lahko preprečiti vsako legalno delovanje ZDLS. Delalo se je lahko samo ilegalno, dokler ni prišlo v Ljubljani do ustanovitve Društva prijateljev Sovjetske zveze, ki je bilo organizirano, kakor sem že poudaril, znotraj ZDLS, ni pa predstavljalo nove oblike Ljudske fronte. Čeprav se je v to društvo vključila krščanskosocialistična skupina in demokratično krilo Sokola, je bilo to le društvo, ki je lahko imelo v sebi razne frakcije, kot društvo pa ni moglo biti koalicija. Razen tega pa je na terenu kljub obstajanju Društva prijateljev Sovjetske zveze v Ljubljani vse

politično delo vodila ZDLS, ker so medtem organizacije ZDLS znale organizirati svoje akcije tako množično — naj omenim samo protidraginjske — da so represalije bile neučinkovite.

Iz vsega dosedanjega izvajanja sledi, da za slovensko ljudsko gibanje v nobeni dobi ni bila značilna koalicijska oblika združevanja, kot jo poznamo iz zgodovine meščanskih strank. Za te vemo, da so se koalirale zaradi prevzema oblasti in zaradi razdelitve ministrskih resorjev v vladi, kar pa jih ni oviralo pri izvajanju njih strankarskega programa. Te vrste koalicija nam je dobro znana tudi iz zgodovine vlad in strank stare Jugoslavije. Brez vsakega vpraševanja bi France Škerl lahko vedel, da Kardelj in Kidrič nista imela v mislih take vrste koalicije, ko sta govorila o njej v zvezi z OF. Tudi nista imela v mislih koalicije, ki so jih predstavljale ljudske fronte v zapadni Evropi, nastale šele po VII. Kongresu Komunistične internacionale. Te so se razlikovale od meščanskih koalicij med drugim po tem, da svojih strankinih programov sicer niso v ničemer zožile, imele pa so skupen akcijski program za borbo proti notranjemu in zunanjemu fašizmu. Če bi imele — in to je najvažnejše — tudi skupne ljudskofrontovske organizacije od vrha do tal, kakor jih je imelo naše ljudsko gibanje, potem bi bilo težje razlikovati našo ljudsko fronto od njihove. Kljub skupni programski platformi so bile torej koalicije, ker jim je bilo važnejše lastno strankarsko življenje kot skupna borba in ker so odklanjale vsako skupno organizacijo ljudskih množic. Z razpadom koalicije v vrhovih je bilo konec tudi vseh skupnih akcij — kar je bilo posebno usodno za francosko ljudsko fronto, ki je razpadla, ko je Franciji pretela največja notranja in zunanja fašistična nevarnost. Naše ljudsko gibanje zaradi odpovedi sodelovanja ene ali druge skupine ni bilo prizadeto, ker večina v osnovni organizaciji vključenih članov ni sledila zgledu svojega nekdanjega vodstva.

Sedaj lahko preidemo na odnose v Osvobodilni fronti. O teh je France Škerl napisal na strani 52 svoje razprave sledeče:

»Koalicijski značaj medskupinske povezave se je izražal v strukturi predstavnikov posameznih skupin v Vrhovnem plenumu Osvobodilne fronte. V tedanjem Vrhovnem plenumu so vse skupine imele svoje predstavnike oziroma so ga tvorili ravno predstavniki včlanjenih skupin. Izvršni odbor OF, ki so ga izvolili na seji Vrhovnega plenuma 28. julija 1941 in je Vrhovnemu plenumu odgovarjal za svoje delo, je bil pa sestavljen samo iz predstavnikov skupin, ki so se udeležile ustanovnega sestanka Protiimperialistične fronte, to se pravi iz predstavnikov Centralnega komiteja KPS, predstavnikov Sokola, predstavnikov krščanskih socialistov in predstavnikov kulturnih delavcev. Pomen osnovnih skupin se je izražal tudi v Vrhovnem plenumu. Osnovne skupine so v Vrhovni plenum poslale najprej po dva, kasneje po tri zastopnike, medtem ko so ostale skupine poslale samo po enega zastopnika. Pomen in vloga Komunistične partije v osvobodilnem gibanju se je v Izvršnem odboru kazala tako, da je mesto sekretarja zasedal član Centralnega komiteja KPS.«

Kot na tem mestu, priznava France Škerl Partiji vodilno in odločilno vlogo tudi na premnogih drugih mestih v svoji razpravi, tako da je bralcu včasih kar nerodno, ko prebira njegove hvale, toda dosledno pozablja na

najvažnejšo okoliščino, namreč da je tudi Partija nenehno rasla in se razvijala. Na pozicije Partije pa niso prehajali samo pristaši tistih skupin, ki so se vključile v ljudsko gibanje že pred vojno, marveč tudi tistih, ki so se preko Društva prijateljev Sovjetske zveze vključile v OF in so imele v Vrhovnem plenumu po tri zastopnike. Tudi to je ena od zelo bistvenih razlik med našo ljudsko fronto in ostalimi, kjer takega prehajanja ni bilo in, če so bila, so bila prava izjema. France Škerl ne more zanikati, da bi ne vedel za prehod mnogih celo vodilnih krščanskih socialistov, Sokolov in kulturnih delavcev v samo Partijo. Zakaj tega dejstva nikjer ne omenja, namesto tega pa niza frazo na frazo o vodilni in odločilni vlogi Partije.

Franca Škerla, kakor tudi nas, zanima v prvi vrsti sodelovanje krščanskih socialistov s Partijo. France Škerl sam priznava, in to na več mestih, da je do sodelovanja s krščanskimi socialisti prišlo na razredni podlagi, tako na strani 11, kjer pravi:

»Med skupinami, ki so se povezale s Komunistično partijo, je bila skupina krščanskih socialistov močno razrednega značaja«, dalje na strani 54: »Med ustanovnimi skupinami Protiimperialistične fronte sta bili dve proletarski. Bili sta to Komunistična partija Slovenije in skupina krščanskih socialistov«, in še na isti strani: »Kar se tiče odnosov do proletariata in njegovih nalog v prihodnosti, je krščanskosocialistična skupina bila Partiji nedvomno najbližja.« K temu naj citiramo še samo Škerlovo ugotovitev na strani 55, kjer pravi: »Osrednja točka vse pozornosti Komunistične partije je torej bila enotnost proletariata, ker se je zavedala, da proletarijat, ki ni enoten, ne more izvršiti svoje zgodovinske naloge in ne more postati voditelj naroda v osvobodilnem boju. Komunistična partija je od vsega začetka delala na tem, da bi slovenski proletarijat postal avantgarda in voditelj svojega naroda v boju za osvoboditev in združitev, torej nositelj slovenske nacionalne misli.«

Taka Škerlova opredelitev sodelovanja med Partijo in krščanskimi socialisti je gotovo pravilna, nič nas ne moti, če na strani 55 ugotavlja, da je krščanskosocialistična skupina spčetka imela poleg povezave s Fronto še svoje lastno organizacijsko omrežje. Lahko bi hkrati tudi povedal, da je imela organizacijsko omrežje po sindikalni, to je po razredni liniji, kar bi bilo v popolnem skladu z njegovimi pravkar citiranimi trditvami o razredni povezavi te skupine s Partijo.

Za ostale skupine, to je za skupino demokratičnega krila v Sokolu in skupino naprednih kulturnih delavcev France Škerl ne samo, da ne lomi kopja, temveč jima posveča prav malo prostora v svoji skoraj 80 strani obsegajoči razpravi. Tudi ta nedostatek bi mu lahko očitali, ker je to očitna diskriminacija teh skupin, ki sta mu potrebni le takrat, kadar mu zmanjkajo argumenti za teorijo o koaliciji v OF. Omeniti bi moral vsaj to, da sta bili obe skupini v stikih s Partijo že dolgo pred njeno vključitvijo v Društvo prijateljev Sovjetske zveze. Med dvema vojnama je bilo nešteto kulturnih in političnih manifestacij delavskega razreda, ki jih je Partija pripravila s kulturnimi delavci. Prav tako je pomembno njihovo sodelovanje pri revijah »Književnost« in »Sodobnost«. Kako širokosrčna je Partija v primeri s Francetom Škerlom, dokazuje pariteta v Vrhovnem plenumu tudi za ostali dve skupini. Zavezniki v slovenskem ljudskem gibanju poznajo njeno širokosrčnost že od prej. Pri parlamentarnih volitvah 5. maja 1955 in pri občinskih volitvah do leta 1958 je pristajala na to, da se je odrekla tudi svojim kandi-

datum, če drugače ni bilo mogoče doseči volilnega sporazuma, da bi tako dobila možnost mobilizirati množice za več kot volilno akcijo. Mnogi kandidati iz vrst zaveznikov so se zavedali, da brez partijske pomoči ne bi mogli niti kandidirati, kaj šele, da bi mogli biti izvoljeni in so iz tega izvajali logične konsekvence s tem, da so se sami vključili v ljudsko gibanje. S pariteto, na katero je Partija pristajala, se torej ni oddaljevala od enotnega ljudskega gibanja, temveč se mu je vse bolj približevala. France Škerl pa hoče prav na primeru paritete dokazati pravilnost svoje teorije o koaliciji.

Prehajamo k vprašanju narodnoosvobodilne vojske. Predpostavljam, da je točen Škerlov ključ, po katerem so se odrejali in razporejevali kadri iz vrst Partije in njenih zaveznikov. Okoliščina, da je kdo od krščanskih socialistov, Sokolov, kulturnih delavcev itd. bil imenovan za komisarja, namestnika komisarja ali celo komandanta, zame še ni dokaz, da je tudi v vojski veljalo načelo koalicije. Kako izgleda vojska, sestavljena iz koaliranih skupin, sem imel priliko videti v Španiji. Anarhisti niso imeli samo svojih čet, bataljonov in brigad, temveč so imeli celo svoje divizije. Če k temu dodam še to, da je sovražnik vsilil republikanski vojski frontalno vojskovanje, potem bo vsakomur jasno, kake težave so bile v Španiji takrat, kadar je bilo treba na kakem ogroženem sektorju koncentrirati večje sile in se na primer pogajati z anarhisti, da-li so pripravljeni menjati svoje položaje in iti na pomoč enotam pod poveljstvom komunistov in socialistov. Ali je bilo kaj takega pri nas? Dopuščam, da je ves komandni kader kake majhne slovenske partizanske enote bil sestavljen n. pr. iz samih Sokolov, pa vendar se ni dogodilo, da ne bi na ukaz višje komande — pri partizanskem načinu vojskovanja — šli brez posebnih pogajanj na odrejeno mesto. Kam je pripeljala Janeza Marna-Črto-mirja Mraka njegova zamisel, da napravi iz prvega bataljona Dolenjskega odreda koalicijo: krščanske, sokolske in partijske čete, nam je znano iz »Belogardizma« (str. 259, 260 itd.).

Zopet moramo Škerlu odgovoriti, da je torej tudi naša vojska, kakor naša fronta, bila trdno enotno organizirana, tako da je vsaka primerjava s kakršnokoli obliko koalicije »popolnoma v starem, predvojnem smislu«, nevzdržna. Pričakovali bi, da si je France Škerl kot zgodovinar, ki je od 1941 sodeloval v narodnoosvobodilnem gibanju, zadal nalogo, da sam ugotovi politične tokove v Osvobodilni fronti, toda namesto tega je nagrmljal toliko nejasnosti, da sam v že citiranem stavku na strani 52 sprašuje, kako je s koalicijo.

Ostane nam še vprašanje narodnoosvobodilnega tiska. To vprašanje bi moral France Škerl najbolj poznati, saj ga je študiral tri leta, da bi odredil v njem pravilno mesto Slovenskemu poročevalcu, ki ga je izdal za leta 1938 in 1941 v Ponatisu. Tudi tu je zagrešil nejasnosti, saj prepleta logične in pravilne argumente z nelogičnimi zaključki.

O predvojnem Slovenskem poročevalcu, katerega dve številki sta izšli leta 1938, trdi, da ga je izdajala KPS in Levu Modicu celo zamerja, da ga v svojih »Zapiskih k predvojnemu slovenskemu progresivnemu tisku« ne omenja. Leva Modica opozarja na njegovo pomanjkljivost takole:

»V vrsto slovenskega progresivnega tiska, ki ga je izdala Komunistična partija v Sloveniji v drugem obdobju, spada tudi prvi letnik ‚Slovenskega poročevalca‘. Izšel je kot ilegalni list v dveh številkah julija

in oktobra 1958. Lev Modic ga v svojih ‚Zapiskih k predvojnemu slovenskemu progresivnemu tisku‘ v ‚Ljudski pravici‘ 9. oktobra 1949 ne omenja. Dobro pa bi ga bilo omeniti že zato, ker je bil predhodnik današnjega ‚Slovenskega poročevalca‘.«

Nikakor nisem proti temu, da je France Škerl uvrstil tudi obe številki predvojnega »Slovenskega poročevalca« v Ponatis. Toda ker pravi, da je »predvojnega ‚Slovenskega poročevalca‘ izdajala KPS«, bo moral vsaj za njega opustiti teorijo, da je bil glasilo neke koalicije in bi ga zaradi tega ne smel uvrstiti v Ponatis »Slovenskega poročevalca«, informacijskega vestnika Osvobodilne fronte. Iz tega sklepam, da je France Škerl predvsem zaradi istega imena izdal oba »Slovenska poročevalca« skupaj. Če bi tako formalistično ravnali glede drugih časopisov, bi prišli do kaj čudnih rezultatov. Naj navedem samo najbolj eklatanten primer. V mislih imam »Novine«, ki so izhajale v Črensovcih v Prekmurju, najprej kot klerikalne pod uredništvom župnika Klekla, za časa »prekmurske revolucije« pa pod uredništvom »boljševikov« Šeruge, Kološe in Pusztaya, za tem pa so po zlomu revolucije postale zopet Kleklovo glasilo. Primer res da ni najboljši, to pa zaradi tega, ker menim, da je Škerl imel prav, ko je uvrstil »Slovenskega poročevalca« iz leta 1958 v svoj Ponatis, ker je bil ta Poročevalec takrat prav tako glasilo slovenskega ljudskega gibanja, kot je bil »Slovenski poročevalec« leta 1941. Tudi pobudnik KPS je bil isti. France Škerl se tega zaveda, ko pravi:

»Uvrstiti ga je treba med periodične liste, ki jih je v Sloveniji izdajala Komunistična partija v svojem drugem razdobju 1952—1941. Bil je sicer droben, toda logičen člen v partijski publicistiki neposredno predvojne dobe. Zaradi dobe, v kateri se je pojavil, ga torej ne smemo izpustiti, kajti ‚Slovenski poročevalec‘ je v tistih dveh številkah, ki sta izšli, in v tistih dveh mesecih, ko je izšel, bil glasnik v živo zadete narodne zavesti, ko je hitlerizem s priključitvijo Avstrije k Nemčiji z oboroženo pestjo trkal na naše državne meje, in glasnik hudo prizadete zavesti o slovanskem bratstvu, ko je Češkoslovaška postala žrtev reakcionarnega barantanja v Münchenu.« (Stran 10 Ponatisa.)

Da so bile Francetu Škerlu stvari veliko bolj jasne, ko je pripravljaj Ponatis Slovenskega poročevalca, kakor dobro leto pozneje, ko je pisal o političnih tokovih v Osvobodilni fronti, nam dokazujejo še naslednje njegove ugotovitve v »Uvodu« k Ponatisu Slovenskega poročevalca:

»V borbi proti petokolonaštvu in proti izdajanju državnih interesov ter v mobilizaciji ljudskih množic (podčrtal I. K.) je bil tudi ‚Slovenski poročevalec‘ 1958 dragocen, čeprav manj viden kamen za temelj kasnejše Osvobodilne fronte« (podčrtal I. K.: str. 11).

»Kakor ‚Slovenski poročevalec‘ 1958, je tudi ta (‚Slov. por.‘ 1941 — opomba I. K.) nastal iz partijskih rok...«

»Slovenski poročevalec‘ 1941 je nastal sicer iz partijskih rok, toda organizacijsko ni bil dolgo vezan samo na Partijo. Kot izraz prave partijske širine je najprej postal glasilo Protiimperialistične fronte, nato pa od septembra 1941 dalje uradni glasnik Osvobodilne fronte.« (Str. 14.)

»Po vsem tem je jasno videti, da ‚Slovenski poročevalec‘ 1941 ni bil idejno in taktično kaj novega. Bil je v resnici nadaljevalec tradicije prvih dveh števil 1958. Ko ga je Partija obnovila, mu je dala v bistvu isto linijo, kakor 1958. Dodala mu je le močno osvobodilno tendenco, ki je s fašistično zasedbo naše zemlje morala nunjo postati osnovna nota ‚Slovenskega poročevalca‘.« (Stran 16.)

Za naša razglabljanja je izredno važno, da France Škerl prizna kontinuiteto »Slovenskega poročevalca« in kontinuiteto ljudskega gibanja od Ljudske fronte do Osvobodilne fronte. Tako nam je omogočil, da smo v prednjih izvajanjih postavili analogijo med ljudskim gibanjem pred vojno in med vojno ne samo v vseh tistih vprašanjih, v katerih se s Francetom Škerlom strinjamo, marveč tudi v tistih glavnih vprašanjih, v katerih se z njim ne strinjamo in ki se sučejo okrog koalicije in glavnega toka Osvobodilne fronte — Slovenskega ljudskega gibanja.

Ivan Kreft

RAZGLEDI

MOJSTER FRANÇOIS RABELAIS

(Za štiristoletnico smrti)

Bogomil Fatu r

1

Na začetku nove francoske poezije ob prehodu iz srednjega veka v renesanso stoji tvorec, ki je v popolnem nasprotju z vso dotedanjo srednjeveško trubadursko poetično modo prvi v francoski in nemara tudi prvi v vseh evropskih poezijah zapel svobodno pesem, v kateri je dosledno uveljavil poudarek modernega, renesančnega, subjektivnega doživljanja sveta in življenja — mojster François Villon. Trubadurska poezija predstavlja izza zatona staroklasične književnosti najstarejšo evropsko lirično zvrst. Zibelka ji je bila Provenca, njena edina vsebina je bila ljubezen, ljubezen viteška, srednjeveška — tipična dvorska galanterija z neogibnim pečatom stereotipnosti, zavoljo katerega je ta poezija več stoletij in v najrazličnejših deželah od Nemčije do našega Dubrovnikarja ostala v bistvu ena in ista. Množica trubadurskih pesmi dosega samo v starofrancoski književnosti številko dvetisočsto, razdeljeno na blizu dvestotrideset po imenu poznanih pesnikov. Če vso to gmoto ljubavne lirike razvrstimo po posameznih oblikah, vrstah kitic in posebnostih ritma, dobimo svojevrstno arhaično zbirko, ki lahko učinkuje na nas samo še v istem smislu kakor učinkuje herbarij posušenih cvetlic. Vsa ta lirika je bolno in utrujeno monotono pela o posameznih stopnjah zlagane trubadurske erotike, ki se je vrtela v začaranem krogu od sentimentalnega dvorjenja preko poltenega in nezmernegega užitka do kesanja in povratka v naročje božje